

Zdenka Kidrič

Tekst: **Biserka Karneža Cerjak** Foto: **Primož Lavre, Biserka Karneža Cerjak, arhiv Muzeja novejšje zgodovine**
 biserka.karnezacerjak@revija-reporter.si

SKRIVNOSTNA SMRT LIKVIDATORKE

Veliko pričakovanje stanovalcev bloka na Valvasorjevi ulici v Ljubljani, zgrajenega le za ozko komunistično elito, se ne bo izpolnilo. Načrtovano slavlje ob stotem rojstnem dnevu Zdenke Kidrič - Marjete, revolucionarke in načelnice Varnostno obveščevalne službe OF, ki je med drugo svetovno vojno izdajala ukaze za poboje na stotine Slovencev in Slovenk, je preprečila smrt. Decembra lani so jo pokopali le v ožjem družinskem krogu na Žalah, ob njeni smrti pa se ni odzvala niti Zveza borcev Slovenije. Čeprav je bilo o njenih ukazih za likvidacijo na voljo dovolj dokumentov, je bila pred leti vložena ovadba zavržena.

Zdenka Kidrič v mladih letih, ko je opravljala plačane naloge kurirke Josipa Broza Tita.

Zdenka Kidrič skupaj s svojim možem Borisom Kidričem (desno) in Josipom Vidmarjem, soustanoviteljem Osvobodilne fronte.

Tako je Zdenka Kidrič - Marjeta lahko vse do svoje visoke starosti v miru uživala vse privilegije; poleg izjemno visoke pokojnine, ugodnosti pri preživetju dopusta in letovanja, zdravljenju v sanatoriju Emona, ki je bilo namenjeno le izbranim političnim in državnim funkcionarjem in njihovim družinam, ji je bilo leta 1961 dodeljeno petsobno stanovanje s kabinom v velikosti 168 kvadratnih metrov v III. nadstropju Valvasorjeve ulice, torej v elitnem bloku najvplivnejših revolucionarjev tedanjega časa. Za stanovanje, ki ji je bilo dodeljeno z obrazložitvijo, da ga potrebuje za svoje delo in potrebe svoje štiričlanske družine, čeprav je bil takrat njen mož že osem let mrtev, ji ni bilo treba nikoli plačevati najemnine. Zanj s(m)o jo desetletja plačevali davkoplačevalci, kar razkrivajo nedavno odkriti dokumenti o privilegijih političnih in državnih funkcionarjev v Sloveniji do nedavnega še povsem neurejenega arhiva vlade, ki sta jih za ministrstvo za pravosodje lani zbrali in uredili zgodovinarke Marta Milena Keršič in Neža Stres.

Odvisna od pomoči

Poleg brezplačne najemnine so ji iz proračunskega denarja kupili celotno stanovanjsko opremo, ki je z odločbo sekretarja izvršnega sveta postala njena last. Kljub temu, da ni bila najemnica, kar potrjujejo kar dve odločbi izvršnega sveta iz leta 1963, v katerih je zapisano, da ji je dodeljeno stanovanje v dosmrtno brezplačno uporabo, da bo plačilo najemnine poravnano iz vsakoletnega državnega proračuna, ga je lahko odkupila. Odkup je bil seveda povsem v nasprotju z določili t. i. Jazbinškovega stanovanjskega zakona. Tak privilegij, ki je bil obenem kršitev zakona, so izkoristili tudi drugi revolucionarji iz istega bloka. Ker hčerki pokojne Zdenke Kidrič živita drugje, v stanovanju danes ne prebiva nihče; ob

našem prihodu pa je bila v njem hišna pomočnica, ki je Kidričevo že prej obiskovala in jo tudi negovala. Zdenka Kidrič je bila že dlje časa negibljiva, slabo je videla, tudi slišala je zelo slabo.

V pogovoru z nekaterimi stanovalci, med katerimi sta bila Matija Maležič, nekdanji sekretar OF, kasneje zvezni poslanec, ter partizanka Vera Ribičič, žena Mitje Ribičiča, nekdanjega pomočnika načelnika Ozne, ki naj bi bil prav tako hudo bolan, je bila Kidričeva odvisna od pomoči na domu. K njej sta pogosto prihajali le obe hčerki, Jurkica in Marjeta, saj ni imela vnukov. Kljub temu je bila še vedno povsem prisebna, še pred dvema letoma si je menda celo sama pripravljala jedi. O bolezni se ni hotela pogovarjati, saj je ves čas govorila, da je povsem zdrava. Bila je bolj drobne postave, njena oblačila menda skromna, povsem neopazna. Poznali so jo kot zelo korektno osebo, miroljubno, stiki z njo pa so bili redki, morda le ob rojstnem dnevu in novem letu. Tudi skupnim sestankom stanovalcev se je raje izognila. Največ stikov je imela z bližnjo sosedo gospo Marjo Bešter, ki smo jo sicer srečali, a smo z njo lahko spregovorili le nekaj vljudnostnih besed, saj je ravno odhajala k zdravniku. Odgovori stanovalcev na naša vprašanja o njeni medvojni in povojni vlogi so bili zelo skromni. Vsi očitki na njen račun naj bi bili povsem krivični, saj naj bi bila zelo preudarna in pametna ženska, sploh pa naj ne bi bila glavna likvidatorka.

Izvrševanje nalog v »konspiraciji«

Zanimiva je pripomba Matije Maležiča, ki jo je ocenili kot odločno in zahtevno žensko: »Od svojih podrejenih je hotela, da naredijo tisto, kar je hotela. Od mene je zahtevala, da so se izvrševale naloge, ki jih je dalo vrhovno vodstvo. Sklepi vodstva so se morali izpolnjevati, če pa se niso, je podrejene funkcionarje k temu priganja-

la.« Po njegovem prepričanju ni bila kriva in naj bi se ji preveč pripisovalo, saj naj bi tisti, ki jim je bila podrejena, presodili in dali vedeti, kdo je škodljiv: »Človeka, ki je bil osumljen vohunstva, je bilo treba obravnavati kot sovražnika.« Dodal je še, da pri njej ni bilo čutiti, da bi izkoriščala avtoriteto svojega moža Borisa Kidriča, voditelja Osvobodilne fronte (OF). V spominu mu je ostala bolj kot Marjeta, pa tudi vsi drugi partizani so jo poznali bolj pod njenim izmišljenim imenom. Sicer pa naj bi bila zelo »konspirativna,« kar pomeni, da ni rada pripovedovala o organizaciji, znotraj katere je delovala. Poleg Zdenke Kidrič je Maležič zelo dobro poznal tudi Hert Hass, Titovo predvojno življenjsko sopotnico in Zdenkino prijateljico. Obe sta bili predvojni kurirki in sta skupaj celo živeli v Parizu. Maležič se je s še vedno živo Hert Hass, ki je o življenju s Titom spregovorila za dokumentarni film režiserja Lordana Zafranovića, v njem pa je pričevala tudi Zdenka Kidrič, srečal na osvobojenem ozemlju v Beli krajini. Hassova se je tam znašla potem, ko se je že razšla s Titom zaradi njegove tajnice Davorjanke Pavnovič, ki je umrla leta 1946 zaradi tuberkuloze, Tito pa jo je dal pokopati na Dedinu. Zanimivo je, da je Maležič nevede spoznal tudi Davorjanko: »Po vojni sem bil poklican k svojemu predpostavljene mu Ivanu Mačku - Matiji, ker sem moral poskrbeti za prevoz neke pacientke iz bolnišnice na Golniku v Beograd. Ker je šlo za 'konspiracijo', nisem smel vedeti, kdo je bila ta ženska. Tako sem šele kasneje izvedel za njeno ime.«

Kres, bečka mala Anni in Marjeta

Prijateljstvo med Zdenko Kidrič in Hert Hass, materjo Miša Broza, Titovega drugorojenca, je potrdila tudi zgodovinarica dr. Ljuba Dornik Šubelj iz Arhiva Slovenije. Tisti čas sta bili obe predvojni

Na izletu z možem Borisom in prijatelji.

Na enem izmed pism, ki jih je poslala Edvardu Kardelju, je Zdenka Kidrič dodala še pripis z obvestilom za svojega moža Borisa Kidriča.

1. avtorji Viktor
2. Zola Tene
3. Zdenka Kidrič
4. Zdenka Kidrič
5. Zdenka Kidrič
6. Zdenka Kidrič
7. Zdenka Kidrič
8. Zdenka Kidrič
9. Zdenka Kidrič
10. Zdenka Kidrič
11. Zdenka Kidrič
12. Zdenka Kidrič
13. Zdenka Kidrič
14. Zdenka Kidrič
15. Zdenka Kidrič
16. Zdenka Kidrič
17. Zdenka Kidrič
18. Zdenka Kidrič
19. Zdenka Kidrič
20. Zdenka Kidrič
21. Zdenka Kidrič
22. Zdenka Kidrič
23. Zdenka Kidrič
24. Zdenka Kidrič
25. Zdenka Kidrič
26. Zdenka Kidrič
27. Zdenka Kidrič
28. Zdenka Kidrič
29. Zdenka Kidrič
30. Zdenka Kidrič
31. Zdenka Kidrič
32. Zdenka Kidrič
33. Zdenka Kidrič
34. Zdenka Kidrič
35. Zdenka Kidrič
36. Zdenka Kidrič
37. Zdenka Kidrič
38. Zdenka Kidrič
39. Zdenka Kidrič
40. Zdenka Kidrič
41. Zdenka Kidrič
42. Zdenka Kidrič
43. Zdenka Kidrič
44. Zdenka Kidrič
45. Zdenka Kidrič
46. Zdenka Kidrič
47. Zdenka Kidrič
48. Zdenka Kidrič
49. Zdenka Kidrič
50. Zdenka Kidrič
51. Zdenka Kidrič
52. Zdenka Kidrič
53. Zdenka Kidrič
54. Zdenka Kidrič
55. Zdenka Kidrič
56. Zdenka Kidrič
57. Zdenka Kidrič
58. Zdenka Kidrič
59. Zdenka Kidrič
60. Zdenka Kidrič
61. Zdenka Kidrič
62. Zdenka Kidrič
63. Zdenka Kidrič
64. Zdenka Kidrič
65. Zdenka Kidrič
66. Zdenka Kidrič
67. Zdenka Kidrič
68. Zdenka Kidrič
69. Zdenka Kidrič
70. Zdenka Kidrič
71. Zdenka Kidrič
72. Zdenka Kidrič
73. Zdenka Kidrič
74. Zdenka Kidrič
75. Zdenka Kidrič
76. Zdenka Kidrič
77. Zdenka Kidrič
78. Zdenka Kidrič
79. Zdenka Kidrič
80. Zdenka Kidrič
81. Zdenka Kidrič
82. Zdenka Kidrič
83. Zdenka Kidrič
84. Zdenka Kidrič
85. Zdenka Kidrič
86. Zdenka Kidrič
87. Zdenka Kidrič
88. Zdenka Kidrič
89. Zdenka Kidrič
90. Zdenka Kidrič
91. Zdenka Kidrič
92. Zdenka Kidrič
93. Zdenka Kidrič
94. Zdenka Kidrič
95. Zdenka Kidrič
96. Zdenka Kidrič
97. Zdenka Kidrič
98. Zdenka Kidrič
99. Zdenka Kidrič
100. Zdenka Kidrič

begunki v Parizu, kjer je Zdenka skupaj s Prežihovim Vorancem in Titom delovala pri založbi Horizonti, ki je izdajala tudi knjige Prežihovega Voranca. Zdenka naj bi Hertu seznanila s Titom. Herta je namesto Zdenke postala Titova plačana kurirka, Zdenka pa je prav takrat v Parizu rodila hčerko Marjeto in se čez Rakek vrnila v Slovenijo. Zagotovo je zelo zanimiva vloga Zdenke Kidrič pred prihodom v Pariz. V Ljubljani leta 1909 rojena Zdenka Armič je kot odvetniška nameščenska spoznala Borisa Kidriča leta 1930. Prav na pobudo njene delodajalca so ga takrat izpustili iz zapor. Istega leta je postala članica KPJ ter je leta 1934 začela sodelovati z Josipom Brozom in postala celo njegova osebna kurirka. Do leta 1935 je bilo v Jugoslaviji njeno ilegalno ime Kres, med šolanjem za obveščevalko v Moskvi od leta 1935 do 1937, kjer je bil skupaj z njo tudi Ivan Maček - Matija, pa je dobila vzdevek Ana. Nekaj časa je delovala kot kurirka CK na Dunaju, kjer sta bila leta 1937 zaprta Prežihov Voranc in njen mož Boris Kidrič. V ruski obveščevalni službi so jo takrat poznali pod vzdevkom bečka mala Anni. Tako kot do Prežihovega Voranca, ki ga

je na mestu generalnega sekretarja zamenjal Tito, in Borisa Kidriča so bili nezaupljivi tudi do nje, a je na srečo ruski obveščevalci niso likvidirali. Zdenka je bila s Titom očitno v zelo dobrih odnosih, vzrok pa je po mnenju Šubljeve verjetno prav v tem, da je v Moskvo o njem pošiljala le dobra mnenja. Prev vojno in med njo naj bi sodelovala z rusko obveščevalno službo, ni pa znano, ali naj bi v času podpisa Ribbentrop-Molotov, torej v času ruskega zavezništva z Nemci, sodelovala tudi z nemško obveščevalno službo. Zgodovinarica Dornikova v to ni prepričana, zlasti ne zaradi njenega predvojnega povezovanja z Židi na Dunaju, poleg tega pa je bila v času zavezništva med Rusi in Nemci mlada mati. Zagotovo pa je sodelovala z zavezniki med vojno, vendar niso vedeli za njeno obveščevalno ime, saj se poročila niso pošiljala v njenem imenu. Obveščevalno je bila zagotovo izjemno dobro izobražena, zato jo je Edvard Kardelj - Krištof, voditelj partizanske vojske, postavil za načelnico Centralne komisije Varnostno obveščevalne službe (CK VOS), v kateri je delovala od ustanovitve 15. avgusta 1941 do razpustitve 20. februarja 1944. Takrat je Zdenka skupaj

Že upokojena Zdenka Kidrič skupaj z Jovanko Broz in Josipom Brozom Titom, dosmrtnim jugoslovanskim predsednikom.

V začetku šestdesetih let so za člane partijske elite zgradili stanovanjski blok. Najemnina za stanovanja je bila poravnana iz republiškega proračuna.

Nekdanji podpolkovnik Udbe Niko Kavčič se ničesar ne spominja, Zdenke Kidrič pa naj ne bi bil osebno poznal: »Kdo ste vi, kdo vas je poslal?«

z drugorojeno hčerko Jurko odšla na osvobodeno ozemlje v Belo krajino, njena starejša hči Marjeta pa je nekaj časa med vojno preživela v Ljubljani. Iz časa delovanja varnostno-obveščevalne službe so ohranjena tudi pisma med njo in obveščevalcem Edvardom Brajnikom, po vojni načelnikom zvezne Uprave državne varnosti. Pisma, hranjena v Arhivu Slovenije, so zelo zanimiva, saj so v njih zapisane naloge Zdenke Kidrič - Marjete Edu Brajniku, in sicer kot opis njegovih opravljenih nalog.

Matija Maležič, nekdanji zvezni poslanec, je za Zdenko Kidrič dejal, da je bila odločna in zahtevna ženska.

Po informacijah Pogrebnege zavoda Žale so Zdenko Kidrič pokopali v družinskem grobu Kidričevih.

Po prepričanju Dornikove je bila Zdenka Kidrič vedno sumljiva v očeh tistih, ki so leta 1948 prekinili politično povezovanje s Sovjetsko zvezo. Prav to potrjuje tudi zapis v nedavno izdani knjigi Matije Maležiča Zgodbe krutih časov, ki jo je izdal Zgodovinski arhiv Ljubljana. Maležič je opisal neugoden položaj Kidričeve prav leta 1948. Takrat naj bi kandidacijska komisija pred tajnimi volitvami novega CK predlagala zaključeno listo, za katero niso kandidirali niti Zdenke Kidrič niti Dušana Kvedra, zadnjega poveljnika slovenske vojske: »Pri tajnem glasovanju so zato razmeroma številni delegati na tiskani volilni list samovoljno dopisali imena imenovanih dveh. Za njuno izvolitev to ni zadostovalo, bila pa je očitna kritika tistih, ki ju niso kandidirali.«

Zadnja beseda pri Mačku

To pa še zdaleč ne pomeni, da kasneje ni imela pomembnega vpliva. Po koncu vojne je skupaj z možem živela v Beogradu, kjer je, kot je dodal Maležič, bila zaupna oseba za personalne zadeve. Tudi po smrti moža Borisa Kidriča leta 1953 je še vedno ostala v Beogradu, od koder se je leta 1961 vrnila v Slovenijo ter se upokojila leta 1964. Z nekdanjim obveščevalcem in kasneje prvim policistom Edom Brajnikom kasneje nista bila v najboljših odnosih, kar se je najbolj pokazalo leta 1976, ko je Brajnik hotel sklicati posvetovanje o Vosu, a je to preprečila, saj je bila

Ena izmed zelo dobrih poznavalk medvojnega časa, zlasti delovanja Varnostno obveščevalne službe, je zagotovo zgodovinarica mag. Ljuba Dornik Šubelj iz Arhiva Slovenije.

Ob jubilejni obletnici je načelnik zvezne UDV Edo Brajnik - Štefan, ki je sodeloval pri medvojnih likvidacijah, prejel kovček z medvojno korespondenco med njim in Zdenko Kidrič - Marjeto.

V knjigi Partija in tigrovi je citirana strašna izjava Zdenke K. iz dopisovanja med Edom Brajnikom iz CK VOS ter Zdenko K., ki je bila šef CK VOS, sredi leta 1943: »Vprašuješ glede likvidacije italijanskih funkcionarjev in hudih naših nasprotnikov,« odgovarja Zdenka Edu. »Pa menda ni treba tega še posebej poudariti, da ni prav nobene zapreke, da ne bi takih ljudi ugonabljali. Saj vendar veš, da smo bili ves čas pri nas na tej liniji. Prekinili smo zato, ker politična situacija ni dopuščala takrat nadaljevanja naših podvigov. Torej, brez vsakih pomislekov pospravljajte take tipe. Seveda morajo biti stvari utemeljene in dokazane ali politično važne.« (Tatjana Rejec: Partija in tigrovi, str. 57)

prepričana, da se o tem ne sme govoriti in pisati. Prav zaradi nje tudi ni bil izdan Zbornik o OF, čeprav je bil tik pred izdajo. Zdenka Kidrič je takrat šla k Ivanu Mačku - Matiji in preprečila tiskanje. Kot nam je zatrnila Ljuba Dornik Šubelj, Zdenka Kidrič ni imela nič s povojnimi poboji, je pa res, da so kartoteke o nekaterih ljudeh - na zapis o njih so seveda pogosto vplivale povsem osebne zamere - nastajale že v medvojnem času. Takšne kartoteke so še vedno ohranjene. Prav za Ljubljano se je zbiralo kartoteke vse od leta 1941, in sicer za povojno obračunavanje: »Prav tu je bila njena presoja odločilna.« Med dokumenti, ki jih je objavil dr. Mitja Ferenc, naj bi izstopal dokument o kočevskem procesu iz leta 1943. Takrat je bil izdan ukaz, da je treba v času vojne nevarnosti likvidirati tudi ujetnike. Prav ta dokument bi bil lahko po prepričanju Dornikove eden izmed pomembnih dokazov za kriminalne akcije Vosa in za to, kdo je bila oseba, ki je o tem odločala. A očitno tudi to ni dovolj, saj je bila kazenska ovadba nekdanjega poslanca in nekdanjega kranjskega župana Vitomirja Grosa ustavljena. Pri zbiranju dokazov so pomembne tudi priče in vsi, ki so v tistem času pomembno soustvarjali zgodovino. Med njimi je tudi predsednik Zveze borcev dr. Janez Stanovnik, ki za naš časopis ni želel dati nobene izjave, prav tako tudi nekdanji polkovnik Udbe Niko Kavčič - Gorazd (Sultan), ki nas je ob naših vprašanjih o povojnih pobojih raje nevljudno odslavil. Pri omembi povojnih pobojev se zdrznejo tudi stanovalci hiše v Valvasorjevi ulici, nekoč partijska elita, ki danes pokopava svoje mrtve povsem na tihoma in skrivaj. Tako se je zgodilo tudi z Zdenko Kidrič, saj se je o njeni smrti izvedelo šele potem, ko je bila že pokopana. Čeprav je od takrat minil le dober mesec, na njenem grobu ne gori niti ena sveča.

V stotem letu je odšla najina draga mama

20.12.2008

Zdenka Kidrič - Marjeta

nosilka partizanske spomenice 1941

Od nje smo se poslovili v krogu družine in prijateljev.

Njeni: Jurka in Marjetka, sorodniki, družini Armič-Korošec in Krušič ter prijateljice negovalke

Ljubljana, 18. decembra 2008